

KONU SORU DAĞILIM TABLOSU

ÜNİTE / TEMA	KONU (İÇERİK ÇERÇEVESİ)	ÖĞRENME ÇIKTILARI	SENARYOYA GÖRE SORU SAYISI				
			1	2	3	4	5
1. ÜNİTE ÇEVRE SORUNLARI VE FELSEFE	- Çevre ve İnsan ilişkisi - Çevre Etiği (İnsan Merkezci Etik, Canlı Merkezci Etik, Çevre Merkezci Etik)	FEL.11.1.1. Çevre ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	2	2	3	3	3
		FEL.11.1.2. Çevre sorunlarıyla ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme	2	3	3	2	3
2. ÜNİTE TEKNOLOJİ VE HAYAT	- Teknoloji ve İnsan Hayatı - Teknoloji Bağlamında Ontolojik Problemler (Ontolojik Anlam Kaybı, Yabancılaşma) - Teknoloji Bağlamında Aksiyolojik Problemler (Güvenlik Sorunları, Değerlerin Tahribatı, Ahlaki Eylemin İmkânı)	FEL.11.2.1. Teknoloji ile ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme	2	1		1	2
		FEL.11.2.2. Teknoloji ve hayat ilişkisiyle ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme					
3. ÜNİTE AKIL VE İNANÇ	- Akıl-inanç ilişkisine Yönelik Felsefi Sorular ve Problemler - Akıl-inanç ilişkisine Yönelik Felsefi Görüş ve Argümanlar	FEL.11.3.1. Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi soru ve problemleri anlayabilme					
		FEL.11.3.2. Akıl-inanç ilişkisiyle ilgili felsefi düşünce ortaya koyabilme					

Erdal Aydemir
Felsefe Öğretmeni

Ceren Toker
Felsefe Öğretmeni

... / ... / 2026

UYGUNDUR
Fırat Esen
Okul Müdürü

2026-2027 EĞİTİM-ÖĞRETİM YILI 11.SINIF FELSEFE DERSİ
1. DÖNEM 1. YAZILI SINAVI SORULARI

Adı Soyadı:

Sınıfı:

Numarası:

5. SENARYO

Uzun yıllar boyunca doğa, hukukta çoğunlukla insanların yararlandığı ve korunması gereken bir varlık olarak ele alındı. Ancak bazı ülkelerde bu anlayış değişmeye başladı. Ekvador, 2008 Anayasası'nda doğanın varlığını sürdürme ve yaşam döngülerini yenileme hakkını tanıdı. Yeni Zelanda ise 2017'de Whanganui Nehri'ni hukuken bir kişi olarak kabul etti. Böylece nehrin hakları, onun adına hareket eden temsilciler aracılığıyla savunulabilir hâle geldi. Benzer bir adım İspanya'da atıldı. 2022 yılında çevresel sorunlarla karşı karşıya kalan Mar Menor Lagünü ve havzasına hukuki kişilik tanındı. Yasada bu ekosistemin varlığını sürdürme, korunma, muhafaza edilme ve zarar gördüğünde onarılma haklarına sahip olduğu belirtildi.

1. Yukarıdaki metinden yararlanarak soruları cevaplayınız.(15P)

A) Bu uygulamalar, insanın doğaya bakışında nasıl bir değişimi göstermektedir? Açıklayınız.

B) Bir ekosistemin hakları ile insanların ekonomik çıkarları çatıştığında sizce hangi ölçütler esas alınmalıdır? Gerekçelendiriniz.

Ormanları temiz hava sağladıkları, nehirleri enerji ürettikleri, bitkileri ise ilaç yapımında kullanıldıkları için değerli buluruz. Doğayı koruma gerekçelerimizi de çoğu zaman bu yararlarla dayandırırız. Peki, gölgesinde hiç oturmayağımız bir ağacın ya da sesini hiç duymayağımız bir kuşun varlığını sürdürmesi de bizim için bir sorumluluk olabilir mi?

2. Doğanın değeri yalnızca insana sağladığı faydadan mı kaynaklanır? Metinden hareketle doğanın araçsal ve içsel değerini karşılaştırarak görüşünüzü gerekçelendiriniz. (15P)

Kuruma tehlikesi yaşayan bir gölün korunması için düzenlenen toplantıda üç görüş dile getirilir:

I. görüş: "Bu gölü korumalıyız; çünkü çevredeki insanların geçimi ve su ihtiyacı ona bağlıdır."

II. görüş: "Göldeki her canlı, bize yararı olup olmadığına bakılmaksızın değerlidir. Onların yaşamını sürdürmesine karşı sorumluyuz."

III. görüş: "Korunması gereken; suyu, toprağı, canlıları ve bunlar arasındaki ilişkileriyle gölün bütünüdür. İnsan da bu bütünün bir parçasıdır."

3. Bu görüşlerin temsil ettiği çevre etiği yaklaşımlarını yazınız ve her birinin koruma gerekçesini belirtiniz. (15P)

Atmosfer, okyanuslar ve iklim sistemleri ülkelerin siyasi sınırlarına göre hareket etmez. Bir kıtadaki aşırı karbon salınımı, dünyanın öbür ucunda kuraklığa veya buzulların erimesine neden olmaktadır. Buna rağmen bazı devletler, çevreci politikaların ekonomik büyüme hedeflerini yavaşlatacağını öne sürerek "Çevreyi korumak her ülkenin kendi iç meselesidir." anlayışıyla uluslararası çevre sözleşmelerine (örneğin Paris İklim Anlaşması) katılmaktan kaçınmaktadır.

4. Ekolojik krizlerin sınır aşan yapısı göz önüne alındığında, çevre sorunlarını sadece "bir iç mesele" olarak görmenin yaratacağı ahlaki sorunları açıklayınız. (15P)

Dünyadaki son insan olduğunuzu ve sizden sonra hiçbir insanın yaşamayacağını düşününüz. Geride ormanlar, nehirler ve yaşamını sürdüren canlılar vardır. Önünüzdeki bir düğme, bütün bu yaşamı yok edebilecek güçtedir. Düğmeye basmak size hiçbir yarar sağlamayacak, basmamak ise hiçbir şey kaybettirmeyecektir. “Benden sonra kimse yaşamayacaksa doğanın varlığını sürdürmesinin ne önemi var?” diye düşünürsünüz.

5. İnsanlığın sona ermesi, doğaya karşı ahlaki sorumluluğumuzu ortadan kaldırır mı? Gerekçelendiriniz. (10P)

Uzak şehirlerde yaşayan aile üyeleri, görüntülü görüşmeler sayesinde daha sık konuşur. Ancak aynı evde buluştuklarında herkes kendi ekranına yönelir ve sohbet azalır. Aileden biri bu durumu, “Uzaktayken yakınlaştık, yan yanayken uzaklaştık.” diyerek özetler.

6. Teknolojinin insan ilişkilerinde yarattığı bu paradoksu (çelişkiyi), "teknolojinin kullanım amacı ve biçimi" üzerinden değerlendiriniz. (15P)

Antik Yunan’da doğayla uyumlu sanatsal bir "açığa çıkarma" (tekhne) ve insanın doğadaki eksikliğini giderme çabası olarak ortaya çıkan teknik, günümüzde köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Artık teknoloji sadece hayatta kalmamızı sağlayan bir araç olmaktan çıkmış; uyanmaktan alışverişe, eğitimden sağlık takibine kadar yaşamın her anını kuşatan ve kendi kurallarını dayatan bir sisteme dönüşmüştür.

7. Tekhne"den modern teknolojiye uzanan bu işlevsel dönüşüm, insanın özgürlüğünü ve varoluşunu nasıl etkilemiştir? (15P)

CEVAPLAR

Uzun yıllar boyunca doğa, hukukta çoğunlukla insanların yararlandığı ve korunması gereken bir varlık olarak ele alındı. Ancak bazı ülkelerde bu anlayış değişmeye başladı. Ekvador, 2008 Anayasası'nda doğanın varlığını sürdürme ve yaşam döngülerini yenileme hakkını tanıdı. Yeni Zelanda ise 2017'de Whanganui Nehri'ni hukuken bir kişi olarak kabul etti. Böylece nehrin hakları, onun adına hareket eden temsilciler aracılığıyla savunulabilir hâle geldi. Benzer bir adım İspanya'da atıldı. 2022 yılında çevresel sorunlarla karşı karşıya kalan Mar Menor Lagünü ve havzasına hukuki kişilik tanındı. Yasada bu ekosistemin varlığını sürdürme, korunma, muhafaza edilme ve zarar gördüğünde onarılma haklarına sahip olduğu belirtildi.

1. Yukarıdaki metinden yararlanarak soruları cevaplayınız.(15P)

A) Bu uygulamalar, insanın doğaya bakışında nasıl bir değişimi göstermektedir? Açıklayınız.

Bu hukuki adımlar, doğanın yalnızca insanın ihtiyaçlarını karşılayan ve sömürülebilir bir "kaynak/araç" olarak görüldüğü geleneksel insan merkezci bakış açısından; doğanın kendi başına bir "içsel değere (öz değere)" sahip olduğu çevre merkezci anlayışa doğru köklü bir ahlaki geçişi göstermektedir. Doğaya "hukuki kişilik" tanınması, onun insana ait pasif bir mülk değil; tıpkı insan gibi yaşama, bütünlüğünü koruma ve zarar gördüğünde onarılma hakları olan bağımsız bir özne olarak kabul edilmeye başlandığını kanıtlar.

B) Bir ekosistemin hakları ile insanların ekonomik çıkarları çatıştığında sizce hangi ölçütler esas alınmalıdır? Gerekçelendiriniz.

Esas alınması gereken ölçütler: Ekosistemin varlığını ve yaşam döngülerini sürdürme hakkı, biyolojik çeşitliliğin korunması, doğanın kendini yenileme kapasitesi, olası zararın büyüklüğü ve geri döndürülebilirliği, ekonomik faaliyetin temel ihtiyaçları karşılamadaki gerekliliği, daha az zarar veren alternatifler ve gelecek kuşakların hakları esas alınmalıdır.

Gerekeç: Ekosistemler, ekonomik yararlarının ötesinde kendi başlarına değer taşır; insanların yaşamı ve ekonomik faaliyetleri de onların devamlılığına bağlıdır. Bu nedenle kısa vadeli kazançlar, kalıcı ekolojik kayıpları haklı çıkarmaz. İnsanların geçim ihtiyaçları gözetilmeli, ancak bu ihtiyaçlar doğanın yenilenme kapasitesini aşmadan karşılanmalıdır. Ciddi ve geri döndürülemez zararlar doğurabilecek faaliyetlerde ekosistemin korunmasına öncelik verilmelidir.

Ormanları temiz hava sağladıkları, nehirleri enerji ürettikleri, bitkileri ise ilaç yapımında kullanıldıkları için değerli buluruz. Doğayı koruma gerekçelerimizi de çoğu zaman bu yararlarla dayandırırız. Peki, gölgesinde hiç oturmayağımız bir ağacın ya da sesini hiç duymayağımız bir kuşun varlığını sürdürmesi de bizim için bir sorumluluk olabilir mi?

2. Doğanın değeri yalnızca insana sağladığı faydadan mı kaynaklanır? Metinden hareketle doğanın araçsal ve içsel değerini karşılaştırarak görüşünüzü gerekçelendiriniz. (15P)

Doğanın değeri, insana sağladığı faydayla sınırlı değildir. Doğanın temiz hava, enerji veya ilaç kaynağı olması nedeniyle değerli görülmesi **araçsal değerini** ifade eder. Bu durumda doğa, insanın ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olduğu için korunur. **İçsel değer** ise doğanın, insanın kullanımından ve çıkarlarından bağımsız olarak kendi başına değer taşımasıdır.

Metindeki, gölgesinde oturmayağımız ağaç ve sesini duymayağımız kuş da bize doğrudan yarar sağlamasa bile korunmaya değerdir. Çünkü **bir canlının değerini, bizim ondan yararlanıp yararlanmamamız belirlemez.** İnsan, doğayı diğer canlılarla paylaşan bir varlık olarak onların yaşamına saygı göstermekle sorumludur. Bu nedenle doğayı koruma yükümlülüğümüz, faydalandığımız varlıkların ötesinde yaşamın çeşitliliğini ve devamlılığını da kapsamalıdır.

Kuruma tehlikesi yaşıyan bir gölün korunması için düzenlenen toplantıda üç görüş dile getirilir:

I. görüş: “Bu gölü korumalıyız; çünkü çevredeki insanların geçimi ve su ihtiyacı ona bağlıdır.”

II. görüş: “Göldeki her canlı, bize yararı olup olmadığına bakılmaksızın değerlidir. Onların yaşamını sürdürmesine karşı sorumluyuz.”

III. görüş: “Korunması gereken; suyu, toprağı, canlıları ve bunlar arasındaki ilişkileriyle gölün bütünüdür. İnsan da bu bütünün bir parçasıdır.”

3. Bu görüşlerin temsil ettiği çevre etiğı yaklaşımlarını yazınız ve her birinin koruma gerekçesini belirtiniz. (15P)

I. görüş: İnsan merkezci (antroposantrik) yaklaşım. Gölün korunmasını, insanların geçimini sağlamasına ve su ihtiyacını karşılamasına dayandırır. Koruma gerekçesi, insanın yararadır.

II. görüş: Canlı merkezci (biyosentrik) yaklaşım. Göldeki her canlının, insana faydalı olup olmamasından bağımsız olarak değer taşıdığını savunur. Koruma gerekçesi, canlıların içsel değeri ve yaşamlarına duyulan sorumluluktur.

III. görüş: Çevre merkezci (ekosentrik) yaklaşım. Gölü canlı ve cansız unsurları ve bunlar arasındaki ilişkilerle birlikte değerlendirir. Koruma gerekçesi, insanın da parçası olduğu ekolojik bütünlüğün ve dengenin devamlılığıdır.

Atmosfer, okyanuslar ve iklim sistemleri ülkelerin siyasi sınırlarına göre hareket etmez. Bir kıtadaki aşırı karbon salınımı, dünyanın öbür ucunda kuraklığa veya buzulların erimesine neden olmaktadır. Buna rağmen bazı devletler, çevreci politikaların ekonomik büyüme hedeflerini yavaşlatacağını öne sürerek "Çevreyi korumak her ülkenin kendi iç meselesidir." anlayışıyla uluslararası çevre sözleşmelerine (örneğin Paris İklim Anlaşması) katılmaktan kaçınmaktadır.

4. Ekolojik krizlerin sınır aşan yapısı göz önüne alındığında, çevre sorunlarını sadece "bir iç mesele" olarak görmeyen yaratacağı ahlaki sorunları açıklayınız. (15P)

Çevre sorunlarını yalnızca “bir iç mesele” olarak görmek, **bir ülkenin kendi ekonomik çıkarları uğruna başka toplumlara ve gelecek kuşaklara verdiği zararı göz ardı etmesine** yol açar. Ekolojik etkiler sınırları aştığı için hiçbir devletin çevresel kararları yalnızca kendi vatandaşlarını ilgilendirmez.

Bu anlayış, kirlilikten daha az sorumlu olan toplumların kuraklık, su kıtlığı ve yaşam alanlarının kaybı gibi ağır sonuçlara katlanmasına neden olarak **çevresel adaleti** zedeler. Ayrıca bugünkü kazançların bedelini gelecek kuşaklara yükleyerek **kuşaklar arası adaletle** çelişir. Ortak yaşam koşullarını koruma yükümlülüğünden kaçınmak, sorumluluğun diğer ülkelere bırakılması anlamına gelir. Bu nedenle çevrenin korunması, ulusal çıkarlarla birlikte **zarar vermeme, küresel dayanışma ve ülkelerin krize katkıları ile imkânlarına göre sorumluluk üstlenmesi** ilkelerine dayanmalıdır.

Çevre sorunlarını yalnızca “**bir iç mesele**” olarak görmek, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerinden doğan zararların başka toplumlar üzerindeki sonuçlarını önemsememesi ve bu zararlara ilişkin sorumluluğunu reddetmesi anlamına gelir. Bu tutum şu ahlaki sorunları doğurur:

- **Zarar vermeme ilkesinin ihlali:** Bir ülkenin ekonomik kazanç elde etmesi, başka insanların sağlığını, geçimini ve yaşam alanlarını tehlikeye atmasını haklı çıkarmaz.
- **Çevresel adaletsizlik:** Kirlilikten daha az sorumlu toplumların ağır sonuçlara katlanması, yararların ve zararların adaletsiz paylaşılmasına yol açar.
- **Gelecek kuşakların haklarının göz ardı edilmesi:** Bugünkü büyüme uğruna doğal yaşam koşullarının bozulması, gelecekteki insanların yaşam olanaklarını sınırlar.
- **Ortak sorumluluktan kaçınma:** Atmosfer ve okyanuslar gibi ortak varlıkların korunmasını diğer ülkelere bırakmak, küresel dayanışmayı zayıflatır.

Bu nedenle devletlerin sorumluluğu siyasi sınırlarında sona ermez; **eylemlerinden etkilenen toplumları, diğer canlıları ve gelecek kuşakları da kapsar.**

Çevre sorunlarını yalnızca "bir iç mesele" olarak görmek, ulusal sınırların ekolojik sistemler karşısında hiçbir geçerliliği olmadığını görmezden gelmek ve küresel ölçekte derin ahlaki sorunlara yol açmaktır. Atmosfer, okyanuslar ve iklim döngüleri siyasi sınırlarla bölünemeyeceği için, bir ülkedeki denetimsiz karbon salınımı dünyanın öbür ucunda kuraklığa, sellere ve yaşam alanlarının yok olmasına neden olmaktadır. Bu durumu dar bir egemenlik anlayışıyla sadece ulusal bir mesele olarak ele almak; hiçbir sorumluluğu olmayan masum coğrafyaların ve gelecek kuşakların yaşam haklarını gasp eden ağır bir adaletsizliktir. Ekolojik krizler ulusal sınır tanımadığı için çözüm de dar bir milliyetçilik kalkanına sığınmak değil, insanlığın ortak evi olan dünyaya karşı küresel sorumluluk bilincini ve dayanışmayı benimsemektir.

Dünyadaki son insan olduğunuzu ve sizden sonra hiçbir insanın yaşamayacağını düşününüz. Geride ormanlar, nehirler ve yaşamını sürdüren canlılar vardır. Önünüzdeki bir düğme, bütün bu yaşamı yok edebilecek güçtedir. Düğmeye basmak size hiçbir yarar sağlamayacak, basmamak ise hiçbir şey kaybettirmeyecektir. “Benden sonra kimse yaşamayacaksa doğanın varlığını sürdürmesinin ne önemi var?” diye düşünürsünüz.

5. İnsanlığın sona ermesi, doğaya karşı ahlaki sorumluluğumuzu ortadan kaldırır mı? Gerekçelendiriniz. (10P)

Çevre sorunlarını yalnızca "bir iç mesele" olarak görmek, ulusal sınırların ekolojik sistemler karşısında hiçbir geçerliliği olmadığını görmezden gelmek ve küresel ölçekte derin ahlaki sorunlara yol açmaktır. Atmosfer, okyanuslar ve iklim döngüleri siyasi sınırlarla bölünemeyeceği için bir ülkedeki denetimsiz karbon salınımı, dünyanın öbür ucunda kuraklığa ve yaşam alanlarının yok olmasına neden olmaktadır. Bu durumu dar bir egemenlik anlayışıyla ele almak; **zarar vermeme ilkesini ihlal ederek** kirlilikten sorumlu olmayan masum toplumların ağır bedeller ödemesine yol açar (**çevresel adletsizlik**). Aynı zamanda bugünkü ekonomik çıkarlar uğruna doğal yaşam koşullarının bozulması, gelecek kuşakların haklarını gasp ederek **kuşaklar arası adaletle** çelişir. Ekolojik krizler sınır tanımadığı için çözüm dar bir milliyetçilik kalkanına sığınmak değil; ortak sorumluluğu üstlenmek, küresel dayanışmayı güçlendirmek ve devletlerin eylemlerinin sorumluluğunu diğer canlıları ile gelecek nesilleri de kapsayacak şekilde genişletmektir.

Uzak şehirlerde yaşayan aile üyeleri, görüntülü görüşmeler sayesinde daha sık konuşur. Ancak aynı evde buluştuklarında herkes kendi ekranına yönelir ve sohbet azalır. Aileden biri bu durumu, “Uzaktayken yakınlaştık, yan yanayken uzaklaştık.” diyerek özetler.

6. Teknolojinin insan ilişkilerinde yarattığı bu paradoksu (çelişkiyi), "teknolojinin kullanım amacı ve biçimi" üzerinden değerlendiriniz. (15P)

Bu paradoks, teknolojinin fiziksel mesafeleri azaltırken kullanım biçimine bağlı olarak insanlar arasındaki duygusal mesafeyi artırabilmesini ifade eder. Uzak şehirlerde yaşayan aile üyeleri, görüşmek ve bağlarını sürdürmek amacıyla teknolojiden yararlandığında ekran, paylaşımı mümkün kılan bir araçtır. Ancak aynı evde herkesin kendi ekranına yönelmesi, dikkati ortak sohbetten uzaklaştırır; birbirini dinleme, anlama ve birlikte zaman geçirme azalır. Böylece uzaktayken iletişimi sağlayan teknoloji, yan yanayken iletişimin önüne geçebilir.

Bu nedenle teknolojinin insan ilişkilerine katkısı, hangi amaçla, ne zaman ve ne ölçüde kullanıldığıyla birlikte değerlendirilmelidir. Amaç iletişim kurmak ve ilişkileri güçlendirmekse kullanım biçimi de bu amaca hizmet etmelidir. Ekranla meşgul olmak başlı başına bir amaç hâline geldiğinde teknoloji, desteklemesi beklenen ilişkinin önüne geçer. Bilinçli kullanım ise uzaktakilerle bağ kurarken yanımızdakilere ayırdığımız zamanı ve dikkati korumayı gerektirir. Çünkü anlamlı bir yakınlık, yalnızca iletişim imkânına sahip olmakla değil, birbirini dinlemek, anlamak ve ortak yaşantıları paylaşmakla oluşur.

Antik Yunan’da doğayla uyumlu sanatsal bir "açığa çıkarma" (tekhne) ve insanın doğadaki eksikliğini giderme çabası olarak ortaya çıkan teknik, günümüzde köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Artık teknoloji sadece hayatta kalmamızı sağlayan bir araç olmaktan çıkmış; uyanmaktan alışverişe, eğitimden sağlık takibine kadar yaşamın her anını kuşatan ve kendi kurallarını dayatan bir sisteme dönüşmüştür.

7. Tekhne"den modern teknolojiye uzanan bu işlevsel dönüşüm, insanın özgürlüğünü ve varoluşunu nasıl etkilemiştir? (15P)

Tekhne’den modern teknolojiye geçiş, tekniğin insanın yaşamını kolaylaştıran bir etkinlikten, onun ihtiyaçlarını, tercihlerini ve yaşam biçimini de şekillendiren bir sisteme dönüşmesini ifade eder. Metindeki tekhne anlayışında insan, doğanın olanaklarını bilgi ve becerisiyle açığa çıkarırken modern teknolojik düzende kendisi de sistemin hızına ve kurallarına uyum sağlamaya yönelir. Teknoloji, fiziksel sınırlılıkları aşmayı, bilgiye erişmeyi ve yeni olanaklara kavuşmayı sağlayarak özgürlük alanını genişletir. Ancak kişinin kararlarını ve günlük yaşamını teknolojik yönlendirmelere bırakması, bağımlılığını artırarak kendi yaşamı üzerindeki denetimini zayıflatabilir.

Varoluş açısından bu dönüşüm, insanın kendisini ve dünyayı anlamlandırma biçimini etkiler. Doğanın ve insanın sürekli hesaplanabilir, kullanılabilir ve verim alınabilir kaynaklar olarak görülmesi, kişinin değerinin üretim ve tüketimdeki işlevine indirgenmesine yol açabilir. Böylece insan, kendi amaçlarını belirleyen bir özne olmaktan uzaklaşıp sistemin beklentilerini karşılayan bir unsura dönüşme; kendisine, doğaya ve diğer insanlara yabancılaşma riskiyle karşılaşır. Bu riskler karşısında özgürlüğü korumak, teknolojinin yaşamı hangi amaçlarla yönlendirdiğini sorgulamayı ve insanın kendi değerleri doğrultusunda karar verebilmesini gerektirir. Teknolojik gelişmenin yönü ve sınırları da insanın anlamlı bir yaşam sürdürmesini destekleyecek biçimde değerlendirilmelidir.